

Sevda Bəkirova

ADU

E-mail: sevdabekirovaa@gmail.com

İSPAN DİLİNDƏ SOMATİK KOMPONENTLİ FRAZEOLJİ BİRLƏŞMƏLƏR

Açar sözlər: somatik, frazeoloji birləşmə, tərcümə

Keywords: somatic, phraseologism, translation

Ключевые слова: соматический, фразеологические сочетания, перевод

Məqalə İspan dilində somatik komponentli frazeoloji birləşmələrin nəzəri-praktik təhlilinə həsr olunmuşdur.

İspan dilində bədən üzvləri bildirən sözlərlə yaranan frazeoloji birləşmələr geniş şəkildə istifadə olunur. Qədim yunanlar bədənin “ölümə məhkum hissəsini” soma adlandırırdı. Terminoloji mənası bədənə aid olan “somatik” sözü də buradan götürülmüşdür. Somatizmlər baş, üz, ürək, qan, sümük və s.dir. Somatik frazeologizmlər öz sabitliyinə baxmayaraq fasiləsiz olaraq dəyişir və inkişaf edirlər. F.Vaqq somatik frazeologizmlərin üç dəyişmə yolunu göstərir: arxaik, köhnəlmiş materialın itirilməsi, yeni frazeologizmlərin və ya onların variantlarının yaranması, mövcud frazeologizmlərin semantik əvəzlənməsi. O.Nazarov yalnız insanın bədən üzvləri adlarının vahidlərini somatik termin hesab edir. Alim jest və mimiki sözləri somatik vahidlər qrupuna daxil etmir.

Somatizmləri üç qrupa bölürlər: 1) somatizmlərin birinci qrupuna daxil olanlar (baş, təpə, üz, göz, burun, qulaq, ağız, dodaq, diş, qaş, çənə və dil); 2) somatizmlərin ikinci qrupuna aid olanlar (boyun, boğaz, sinə, qarın və çiyin); 3) yuxarı və aşağı ətrafları bildirən somatizmlər [1].

Mano(Əl) – Somatik komponent olan əl insan əməyini, fiziki fəaliyyətini, ustalığını və bacarığını göstərir. Azərbaycan və ispan dillərində əl polisemantik xüsusiyyət daşıyır. Lüğətlərdə əl sözünün yalnız bir həqiqi mənası qeyd olunmuşdur: “qolun biləkdən dirnaqlara qədər olan hissəsi”. Əl sözünün digər mənaları isə məcazi mənada işlənir və sabit söz birləşmələrinin yaranmasında iştirak edir. Pierna/Ayaq – Lüğətlərdə ayaq sözünün aşağıdakı formada mənaları verilmişdir: 1) İnsan və heyvanın aşağı ətraflarından biri; 2) Nəyinsə (mexanizmin, qurğunun, mebelin) dayağı, aşağı hissəsi. Ayaq komponentli frazeoloji birləşmələr də aktual və məhsuldardır. Bu komponentdən ibarət olan frazeologizmlər Azərbaycan və ispan dillərində sayına görə dördüncü yerdə durur. Frazeoloji birləşmələrin bir dildən digərinə tərcümə edilməsi işi mürəkkəb məsələ olduğundan xüsusi yanaşma və təcrübə tələb edir. Çünki tərcümə prosesində bəzən onların semantik bütövlüyü, metaforikliyi və milli xüsusiyyətləri itir, orijinalda ifadə edilən emosionallıq, ekspressivlik, obrazlılıq ikinci dilə ötürülə bilmir. Qeyd edək ki, frazeoloji birləşmələrin tərcüməsi nəinki qohum olmayan, eləcə də qohum dillərdə çox zaman üst-üstə düşmür. Bu vəziyyəti qismən aradan qaldırmaq üçün də onların tərcüməsində adekvat məna köçürülməsindən istifadə olunur. Frazeoloji birləşmələrin ekviva-

lent və analoji tərcümə üsulları mövcuddur. Ekvivalent frazeoloji birləşmələrdə birinci dildə olan məna və komponentlərin quruluşca tərkibi üst-üstə düşür. Qarşı-qarşıya qoyulan dillərdə ekvivalentlik tam və natamam olur və ya ümumiyyətlə ekvivalentlik olmur [2, s.86]. Analoji frazeoloji birləşmələr eyni məzmunə malik olsalar da, quruluşca və komponentlərin tərkibinə görə bir-birindən fərqlənirlər. Məna bütövlüyü, funksionallıq, leksik və sintaktik sabitlik somatik frazeoloji birləşmələr üçün əsas şərtədir. Ümumiyyətlə, somatik frazeologizmləri şərtləndirən əsas əlamətlər aşağıdakılardır: 1. Bütövlükdə bir məna ifadə edir; 2. Tərəfləri məcazi mənada işlənir; 3. Dildə hazır şəkildə mövcuddur; 4. Milli səciyyəlidir; 5. Obrazlı, emosional və ifadəlidir.

İspan dilində somatik frazeologizmlər çox geniş işlənmə dairəsinə malikdir. Bütün dillərdə olduğu kimi, İspan dilində də somatik frazeoloji sistem zəruri ehtiyac nəticəsində formalaşmışdır. Somatik frazeoloji birləşmələrin zənginləşməsi prosesi həmişə davam edir. İspan ədəbi dilində işlənən somatik frazeologizmlər ən çox aşağıdakı orqanlarla bağlıdır: [3, s.221]

La boca (ağız): Andar de boca en boca- ağızdan- ağıza gəzmək, buscar la boca de alguien- kiminsə ağızını axtarmaq, escuchar con la boca abierta- ağızı açıq dinləmək, callarse la boca- ağızını yummaq. Göründüyü kimi sadalanan frazeoloji birləşmələrin hər birinin Azərbaycan dilində ekvivalenti var, məna adekvat köçürülür. En boca del mentiroso lo cierto se hace dudoso- hərfi tərcüməsi yalançının dilində hər şey şübhəlidir. Dilimizdə yalançının evi yandı, heç kəs ona inanmadı şəklində tərcüməsini vermək mümkündür.

El cabello (tük, saç): Estar pendiente de un cabello- bir tükdən asılı olmaq, ponerse los cabellos de punta- tükləri biz- biz durmaq, hacer de cabello caballo- hərfi tərcüməsi tükdən at düzəltməkdir. Azərbaycan dilində ekvivalenti qarışqadan fil düzəltməkdir.

La cabeza (baş): Andar con la cabeza alta- başı yuxarı gəzmək (özündən razı gəzmək), calentarle la cabeza a alguien- kiminsə başını bişirmək, comer la cabeza- başını deyil, başının ətinə yemək kimi tərcümə olunur, romperse la cabeza- baş sındırmaq, perder la cabeza- başını itirmək [4].

La cara (üz): La cara es el espejo del alma- üz qəlbin aynasıdır, leer en la cara- üzündən oxumaq, no dar la cara- üz verməmək, ser hombre de dos caras- iki üzvlü insan olmaq, poner/tener cara de perro- tərcümə zamanı üz əvəzinə “sifət” sözünün işlədilməsi daha uyğundur-it sifətində (hirsli) olmaq.

La nariz (burun): Estar hasta las narices- İspan dilində “burunacan yığılmaq” deyilsə də, Azərbaycan dilində “boğaza yığılmaq” işlədilir, no alcanzar/ver más allá de sus narices- burnunun ucundan o tərəfi görməmək, meter la nariz en todo- hər şeyə burnunu soxmaq.

El ojo (göz): Abrirle a alguien los ojos- kiminsə gözlərini açmaq, clavar los ojos en algo- gözlərini nəyəsə zilləmək, dormir con un ojo abierto y el otro cerrado- bir gözü açıq, o biri bağlı yatmaq, en un abrir y cerrar de ojos- bir göz qırpımında, llenar antes el ojo que la barriga- qarından öncə gözü doyurmaq, volver los ojos a alguien- gözlərini kiməsə çevirmək.

La oreja (qulaq): Por una oreja entra y por otra sale- bu qulağından girib o birindən çıxmaq, reír de oreja a oreja- hərfi tərcüməsi qulaqdan qulağadək gülmək. Lakin ağızı qulaqlarına çatmaq şəklində tərcümə edilir.

El dedo (barmaq): Cinco dedos tenemos en cada mano y no hay dos que resulten iguales- orijinalda iki cümlədən ibarət olsa da, bir cümlə şəklində tərcümə edilir- beş barmağın beşi də eyni deyil, no mover ni un dedo por alguien- bir kəs üçün barmağını belə tərpətməmək.

El hombro (çiyin): Llorar sobre el hombro de alguien- kiminsə çiyində ağlamaq, arrimar el hombro- çiyin sözü digər somatik komponent “əl” ilə əvəz edilir- kömək əli uzatmaq, trabajar hombro a hombro- çiyin-çiyinə çalışmaq.

La mano (əl): Echarle la mano a alguien- kiməsə əl uzatmaq, estar mano sobre mano- əl əl üstə olmaq, poner manos a la obra- hərfi tərcüməsi əli işə qoymaq, lakin dilimizdə ekvivalenti olmadığından işə başlamaq kimi verilir, si le das la mano, quiere el brazo- əlini verirsən qolunu istəyir, tirar la piedra y esconder la mano- daşı atıb əlini gizlətmək, una mano lava la otra y ambas la cara- əl əli yuyar, əl də üzü.

La uña (dırnaq): Mostrarle/enseñarle las uñas a alguien- kiməsə dırnaqlarını göstərmək (qorxutmaq), eyni zamanda “caynaqlarını göstərmək” şəklində də işlədilir, ser uña y carne/mugre- ətlə dırnaq kimi olmaq.

La barriga (qarın): Rascarse/tocarse la barriga- qarnını qaşımaq (işsiz olmaq), el que tiene la barriga llena, no se acuerda del que la tiene vacía- tərcümədə qarın sözü atılır və toxun acdan xəbəri yox kimi verilir.

El pie (ayaq): Caer en los pies de alguien- kiminsə ayaqlarına düşmək, no poner pie en el suelo- ayağı yerə dəyməmək.

El corazón (ürək): Declarar a alguien su corazón- kiməsə ürəyini açmaq, salir del corazón- ürəyindən gəlmək.

Göründüyü kimi İspan dilində somatik komponentli frazeoloji birləşmələr böyük əhəmiyyət kəsb edir. Onların əksəriyyətinin Azərbaycan dilinə ekvivalenti olsa da, bir qisminin tərcüməsi yüksək bacarıq və diqqət tələb edir.

Ədəbiyyat

1. <http://www.azkurs.org/qafqaz-universiteti-materiallar.html?page=20>
2. Q.H.Bayramov. Tərcümə sənəti. Bakı: OKA Ofset nəşriyyatı, 2008
3. I.O.Moreno. Aspectos de la semántica de las unidades fraseológicas. La fraseología somática metalingüística del español. Pamplona, 2009
4. F.Valera. Diccionario fraseológico del español moderno. Madrid, 1994

Summary

Phraseologisms with somatic component in the Spanish language

The article is dedicated to the characteristics of phraseologisms with somatic component in the Spanish language and explains the importance of these in the language system. Some methods of transformation and translation of somatic phraseologisms are commented.

Резюме

Фразеологизмы с соматическим компонентом на испанском языке

Статья посвящена характеристикам фразеологизмов с соматическим компонентом на испанском языке, а также объясняет их важность в языковой системе. Некоторые методы трансформации и перевод соматических фразеологизмов прокомментированы.

*Rəyçi: b/m H. Əmirov
ADU-nun Tərcümə fakültəsi nəzdindəki
İspan dili kafedrasının
06.02.2017-ci il tarixli iclasının
05 sayılı protokolundan çıxarış.*

Daxil olma tarixi: 07.04.2016

